Fèlix Villagrasa i Hernàndez

MAGÍ RALLÉ I SANS. L'ESCOLA REPUBLICANA A VILAFRANCA DEL PENEDÈS

RESUM

La història que volem rescatar en les pàgines que segueixen és solament un exemple, dels milers i milers que hi va haver per tot el país des dels anys 20 fins al 1939, que il·lustren l'esforç diari de molts treballadors que van lluitar per millorar les seves condicions de vida, i les dels seus fills, en un medi que condemnava la classe obrera a la submissió, a la ignorància i a l'explotació sistemàtica per part de les classes dirigents. Una lluita que, fins que va esclatar la guerra, solament esporàdicament va desenvolupar-se amb les armes a la mà, i en canvi diàriament es manifestava en forma de reivindicació pacífica a favor de millorar les condicions de treball, els salaris, les assegurances d'accident i jubilació i, sobretot, per damunt de qualsevol altra, la d'aconseguir escoles públiques de qualitat, amb mestres ben retribuïts i on s'ensenyés a la mainada segons mètodes racionals i científics, per aconseguir d'aquests infants la contribució a la millora general del país.

ABSTRACT

The part of history we would like to retrieve on the pages to follow is just an example among the thousands there were countrywide from the 1920's and up to 1939. These depict the daily effort of many workers who fought to improve their life standards, and those of their children, within a society led by the ruling classes which condemned the working class to submission, ignorance and systematic exploitation. This was a kind of fight that, up to the start of the war, only sporadically involved the use of guns and it revealed itself everyday as a peaceful vindication of improving working conditions, wages, accident insurances and pensions and, especially, more than anything else, of obtaining quality state schools where teachers were well rewarded and children were taught according to rational and scientific methods in order that such children contributed to the general improvement of the country.

CATALUNYA, FÀBRICA DEL PENSAMENT LLIBERTARI. EL CAS DE MAGÍ RALLÉ

Magí Rallé i Sans va néixer el 9 d'abril de 1893 al Vendrell, fill de Joan i de Rita, treballadors. Tenia un germà bessó de nom Joaquim. Es va casar amb Josefa Pedrola i Pedrola, natural de Miravet d'Ebre, que era onze anys més jove que ell. Van tenir quatre fills: Artur, Josep, Ramona i Ramon. L'any 1930 vivien al carrer Oriol de Vilafranca del Penedès, però abans havien residit en altres poblacions com ara la Granada. Rallé va desenvolupar durant bona part de la seva vida l'ofici d'empleat en companyies elèctriques de diferents poblacions catalanes, entre altres Vilafran-

ca del Penedès, on va transcórrer la major part de la seva vida professional. El sector oferia bones perspectives per a treballadors especialitzats com era el cas de Magí Rallé, qui durant els anys de la República contribuí a crear la Cooperativa Popular Elèctrica del Penedès, establerta al número 30 de la rambla Pi i Margall (actualment rambla de Sant Francesc).

Els seus anys de formació van coincidir amb l'aparició a Catalunya dels primers intents de bastir, entre 1901 i 1906, una estructura d'escoles laiques i igualitàries per part del pedagog Francesc Ferrer i Guàrdia. El món obrer català, que ja havia impulsat escoles populars allà on no arribaven les escoles locals i religioses, va rebre amb esperança aquesta xarxa primerenca d'estudis adreçats a fer realitat la idea llibertària que aleshores posseïa bona part del proletariat autòcton. Rallé s'afilià de jove al sindicat de Llum i Força i presidí la unió de sindicats locals entre 1930 i 1931, que s'integraria dins la CNT.

No l'hem de considerar, però, com un anarquista pur, ferreny. No, per ell el sindicalisme era la principal eina de lluita proletària a falta d'un sistema democràtic autèntic. I la CNT era la principal força dels treballadors catalans. Però més endavant, durant la República, el veurem, circumstancialment, a la vora tant d'ERC com del Centre Federal Republicà.

Família Rallé-Pedrola.

SEGONA REPÚBLICA. LA LLUITA PEL DRET A L'ENSENYAMENT

El 14 d'abril de 1931, com a resultat d'unes eleccions municipals a nivell estatal, els partits no implicats amb la monarquia d'Alfons XIII proclamaven la República i formaven un govern provisional a l'espera de convocar eleccions constituents. La victòria dels partits republicans no fou tan folgada com haguessin desitjat i això va donar lloc a una divisió del país entre favorables i contraris al nou règim que desembocaria cinc anys més tard en una guerra civil y en una llarga dictadura militar. Malgrat tot, aprofitant el clima de llibertats i respecte a la democràcia, es van emprendre importants reformes polítiques, una de les principals, l'extensió de l'ensenyament per tot el país, la creació d'un cos de mestres i professors per dotar les noves escoles i instituts que van anar sorgint com per generació espontània. Es va apoderar de la població una febre per la instrucció i la cultura, instruments indispensables per treure el poble del subdesenvolupament, i per promoure el creixement econòmic, la justícia social i l'avenç de la ciència.

Mentrestant, al microcosmos penedesenc, aprofitant la llibertat de premsa, cada formació política organitzava les seves estratègies de difusió ideològica dins d'una societat on anirà creixent la importància dels mitjans massius de difusió. Potser podem considerar com a sorpresa trobar escrits de Magí Rallé a les pàgines de la revista *Abril*, òrgan oficial de l'ERC, partit creat poc abans de les eleccions de 1931, que en aquell temps buscava formar una base àmplia d'electors, malgrat que això signifiqués adoptar posicions polítiques heterogènies (i línies d'actuació erràtiques). L'Esquerra havia obtingut molt bons resultats arreu de Catalunya –a Vilafranca obtingué la majoria– i es presentava, a nivell estatal, com una força poderosa capaç de guiar el camí cap a la recuperació de l'autonomia política del Principat. Però si volia mantenir aquesta base social imprescindible, calia obrir-se cap als cercles sindicalistes. Els "faistes" (militants de la Federació Anarquista Ibèrica) eren partidaris de la no col·laboració amb els partits burgesos de la República, i anar de cara a la revolució, per tots els mitjans. Els anomenats "trentistes" (per un manifest signat per trenta militants de la CNT) eren partidaris d'una via gradualista per anar preparant els treballadors per viure en una societat igualitària. Eren partidaris de la col·laboració amb els partits republicans. Doncs bé, Rallé simpatitzava i col·laborava amb aquests últims. Consta que fou amic personal d'Àngel Pestanya, líder "trentista". Rallé també publicà alguns articles al setmanari *Fructidor*, òrgan dels republicans federalistes.

Així doncs, el 18 de juliol de 1931, en aquesta darrera publicació, apareix una crítica de Rallé al projecte de colònies escolars, que l'Ajuntament pretenia finançar comptant amb la col·laboració de l'Església i amb la caritat de les persones més riques. L'articulista argumenta que els diners han de procedir d'impostos progressius, i no de la caritat cristiana.

Uns sis mesos més tard, a la revista *Abril*, Rallé donava notícia de les recentment inaugurades escoles nacionals graduades, per a les quals anunciava la creació d'un Consell Escolar que sens dubte havia d'estar regit pels obrers, perquè treballadors eren els pares de la immensa majoria d'alumnes que hi concorrien. Aquest consell, segons anunciaven les lleis i els reglaments, tindria importants atribucions directives. En el seu escrit resumia el pensament de Joaquim Costa, el qual *"fiava el futur de la dignificació dels homes i de la col·lectivitat d'Ibèria, en un pla que tenia com a punt de partida les aules d'ensenyament primari, en la instrucció i preparació dels menuts amb mètodes adequats i construïts en vista a incorporar-los a un nivell de cultura que els permetés superar-se i capacitar-se per complir la missió social com a homes de futur"*.

La prova fefaent que demostra l'adscripció de Magí Rallé a la facció més progressiva i moderada del sindicalisme català, la tenim el dimecres 30 de març de 1932, data en què es va celebrar el míting –o conferència, com recull *La Vanguardia* del dia 2 d'abril– al Teatre Principal de Vilafranca del Penedès amb la participació d'Àngel Pestaña i del mateix Rallé, que aleshores era el president del sindicat local, segons ens informa la mateixa publicació. De les paraules del mític sindicalista lleonès diu que *"presentó a los sindicatos como arma para la revolución social, sosteniendo, empero, que entre la derrota del capitalismo y la implantación comunista ha de adoptarse un término medio, y que trabajador es, tanto como el que cava la tierra y el que cepilla la madera, el obrero de la mente, y que la lucha ha de entablarse entre los que producen y los que de ninguna suerte laboran"*. Va acabar citant Aristòfanes: *"Soy esclavo, pero también me preocupa la suerte de mi patria"*. Pestaña traçava la necessària col·laboració entre obrers i intel·lectuals per fer triomfar la nova societat, alhora que la implicació dels treballadors en la consolidació de la República com a estadi intermedi.

Comitè Escolar i Local.

Hem vist el Rallé més combatiu en el paper de cap sindical vilafranquí, però els seus màxims esforços seguien centrant-se en la instrucció dels infants. En aquests temps es van celebrar les eleccions al Consell Escolar, del qual formà part. De seguida, el 24 d'abril de 1932, trobem les primeres topades amb la resta d'implicats en l'ensenyament, que són els mestres i el Consell Local de Primer Ensenyament, format per mestres, pares i ajuntament. Una de les iniciatives del Consell Escolar de les Escoles Graduades durant l'acció de Rallé va ser la promoció de les colònies escolars adreçades als alumnes de totes les escoles vilafranquines, públiques i privades, amb l'objectiu, segons deia un anunci, de promoure *"l'equitat i envers la regeneració de la nostra raça, que pujarà cada dia més sana i forta"*. Més endavant, la iniciativa va ser obertament imitada pels pares de les escoles privades, que volgueren separar les seves colònies de les dels fills dels obrers.

Durant el mes de juny de 1932 es presentà l'Acció Protectora Escolar promoguda des del Consell Escolar, per recaptar fons per ampliar les possibilitats pedagògiques de les Escoles Graduades (millorar serveis, material escolar, cursets, espectacles recreatius, etc.). La subscripció era voluntària, així com les quantitats compromeses per cada família, i es feia perquè sovint els pressupostos estatals no arribaven a cobrir totes les necessitats de la docència. Magí Rallé, que vivia al carrer Duc de la Victòria i tenia els seus quatre fills en edat escolar, va subscriure la quantitat de tres pessetes mensuals en favor de la Protectora, però deixà de contribuir-hi quan l'any 1933 deixà el Consell Escolar. Com veiem, l'aplicació de l'ensenyament públic a Vilafranca va comptar amb nombrosos entrebancs fruit de la falta de mitjans i de les diferents perspectives que els individus

aplicaven sobre un dret cívic acabat de conquerir. La mentalitat classista a la nova escola sovint era fomentada pels mateixos que haurien hagut de fer d'ella un instrument contra la discriminació. És per això que reaccionaven Rallé i altres pares conscients pressionant contra els càstigs físics, la influència religiosa a les aules i els mètodes antics d'aprenentatge. Les tècniques pedagògiques més modernes els avalaven.

Malgrat alguns escrits gairebé filosòfics on Rallé defensava la tasca d'escola i mestres vers l'ideal humanitzant proclamat des de la República (laica, única, gratuïta i obligatòria), deixant de banda les disputes localistes, la realitat era tota una altra: la batalla per l'orientació que havia de tenir l'escola pública de Vilafranca fou molt dura entre els estaments creats per a la seva promoció. El 3 d'octubre el regidor Lluís Mestre, president del Consell Local de Primera Ensenyança, rep l'escrit de denúncia contra la seva representació que els vocals del Consell Escolar Magí Rallé i Ricard Esteve van adreçar al Consell Provincial de Primera Ensenyança de Barcelona per les dificultats que Mestre havia oposat a l'acció dels segons dins l'Escola. Aquests tampoc comptaven amb el suport del seu president (del Consell Escolar) Ricard Guasch, el qual, en companyia de l'alcalde Josep Masachs, anà personalment a Barcelona per defensar la gestió de Mestre i expressar a Manuel Rueda, president del Consell Provincial, la seva protesta per l'escrit de Rallé i d'Esteve.

En el centre de la polèmica hi hagué el nomenament, per part del Consell Local, d'una nova directora de les Escoles Graduades, Trinitat Rius. El novembre de 1932 Magí Rallé deixà el càrrec al Consell Escolar per considerar "sabotejada" la seva labor per part *"d'enemics encoberts, resistències de mestres, regateig moral i material d'homes i d'organismes en els quals hi confiava",* així com també per una situació econòmica que amb prou feines permetia fer classes. Considera la nova directora "desafecta" a la República, en canvi defensa l'acció de l'anterior, Teresa Prat, qui, insinua, va ser defenestrada per l'acció de l'alcalde Masachs i altres prohoms.

El resultat d'aquest enfrontament va ser que el Consell Provincial acordà declarar en suspens l'actuació del Consell Escolar de Vilafranca, sens dubte per les denúncies de Rallé i d'Esteve. Aquest afer provocà la dimissió de Lluís Mestre, representant de l'Ajuntament al Consell Local, i la seva substitució per Salvador Armendares, també regidor. El mes de desembre de 1932 el Consell Provincial recomanà la fusió dels dos consells *"a fi de fer una feina més efectiva i evitar d'aquesta manera certes incompatibilitats"*. A la junta del nou Consell Local, presidida per Jaume Guitart, reapareix Magí Rallé com a representant dels pares, el qual prega que durant els festivals infantils s'aprofiti per projectar pel·lícules de caire instructiu. Com es pot col·legir fins ara, un dels problemes que tenien les escoles republicanes era el fet d'haver heretat un cos docent de la dictadura de Primo de Rivera escàs i amb poca vocació per implementar noves estratègies didàctiques. Això es va anar superant, a Catalunya, per l'habilitació de places de mestres, per l'acció de l'Escola Normal de Mestres i d'altres institucions dedicades a la formació pedagògica.

En els mesos següents la revista *Abril* considera guanyada la batalla per la implantació de les Escoles Graduades, en canvi alguns com Rallé denuncien encara la presència del catolicisme a les aules i a les excursions, i també la pervivència de càstigs físics i vexacions verbals per part d'alguns mestres.

Definitivament, el 19 d'agost de 1933 es desvincula del Consell Escolar per discrepàncies amb el seu president, Jaume Guitart, i altres membres del Consell. Des de les pàgines de *Fructidor*

va denunciar el *"divorci entre els treballadors de la intel·ligència i els treballadors de l'esforç"* per posar de manifest la poca sintonia que hi havia entre els pares dels alumnes i alguns mestres que es consideraven l'elit intel·lectual.

Arran del pronunciament del president Companys a favor de la República Federal el 6 d'octubre de 1934, Magí Rallé, de qui no hem pogut constatar una implicació directa en els fets a Vilafranca, va ser detingut, processat –juntament amb altres seixanta-nou persones- i condemnat a presó. Descontrolat en plena reacció dretana, el mestre Francesc Argemí es dedicava a maltractar els alumnes i a proferir crits contra el règim democràtic. D'altra banda, el Consell (4-X-1935) mira de frenar un expedient que la superioritat ha obert a la mestra Dolors Piera.

Magí Rallé.

GUERRA CIVIL I ASSASSINAT

En la darrera de les actes del Consell Local de Primera Ensenyança del 23 de juliol es tracta la destitució dels mestres Francesc Argemí i Mústich, Joana Argenté i Reixach, Rosa Bardina i Salesas i Trinitat Feliu i Bergalló, *"per ésser notòriament enemics del règim i boicotejar-lo contínuament"*. L'activitat docent quedà en mans dels mestres que harmonitzaven amb la nova situació revolucionària: la majoria estaven afiliats al sindicat anarquista CNT i solament un mestre militava a la UGT, marxista.

Ens consta, per testimonis de l'època, que Magí Rallé va ser un element molt actiu quan s'inicià la lluita contra la revolta militar de juliol de 1936. Va col·laborar en l'organització dels menjadors escolars i en la d'una granja d'aus però no va ocupar llocs destacats de representació com ho havia fet en anys anteriors. Formà part, això sí, del comitè local d'Indústria dels Serveis Units Elèctrics de Catalunya.

El 21 de gener de 1939 les tropes franquistes (una divisió de requetés) van entrar a Vilafranca del Penedès i s'inicià la constitució del nou ordre feixista a tota la comarca. Es van produir les primeres detencions, les depuracions i la destrucció de la legalitat republicana i dels vestigis revolucionaris. Les persones més compromeses durant els anys de guerra van unir-se a la gran massa humana que emprenia el camí de l'exili. No fou aquest el cas de Magí Rallé qui, convençut

El Fossar de la Pedrera.

de no haver fet mal a ningú i d'haver estat fidel a la seva consciència moral i política, pensava que no havia de témer res de la nova situació. Continuà, doncs, treballant per a la companyia elèctrica de Vilafranca, reparant línies malmeses i fent instal·lacions. Quan, acabada aquesta feina, es va poder prescindir d'ell li va caure a sobre la "justícia" dels vencedors. Rallé va ser detingut el 10 de març, un ofici de la comandància militar de Vilafranca anunciava al jutge militar que el Servicio de Información de la Falange Española Tradicionalista y de las JONS havia assenyalat Rallé *"como posible directivo de las Juventudes Libertarias y como extremista acérrimo"*.

La instrucció del seu sumaríssim d'urgència, el 3.921, va iniciar-la, el mes de març al Jutjat de Vilafranca, José G. Erdozaín Gaztelu, un notari de Pamplona arribat amb els requetés que més tard s'instal·laria, almenys un temps, a Terrassa. El delicte de què fou acusat va ser el mateix que es va imputar a milers i milers de represaliats pel nou règim després de la guerra: el de rebel·lió. Aquells qui el jutjaven no tenien cap dret a fer-ho, perquè havien estat ells qui es rebel·laren contra el govern democràtic legalment establert. L'exercici de la justícia a les seves mans era una il·legalitat practicada per delinqüents.

En la seva declaració del 18 de març Rallé aprofità l'avinentesa per fer una declaració de principis que pretenia deixar clara la seva posició política al marge del radicalisme anarquista, però on descobria temeràriament el seu pensament. Diu el sumari: *"Sus aspiraciones eran las de poder conseguir una República Federal (según las doctrinas de Pi y Margall)"*. Afirma haver pertangut a la Lliga Laica i a la CNT.

El promotor de la causa contra Rallé podia haver estat el comerciant José Casas Sábat, l'únic a declarar en contra seu durant el procés. Aquest extracte pertany a la seva declaració del dia 16 d'abril, que va acabar amb les poques esperances del detingut per poder salvar la situació: *"Que durante el dominio rojo creo formaba parte del Comité de esta Villa, en la que se cometieron cincuenta asesinatos* [...]. *Que le consta también que desde antes del Movimiento era uno de los dirigentes de la Liga Laica; considerándole por todo lo expuesto como uno de los responsables directos de todos los atropellos cometidos en esta Villa. Que le consta que entre las personas de derechas a quienes persiguió directamente, una de ellas fue Don Luís Quer, Juez de Instrucción de esta Villa."*

El jutge Erdozaín, en les seves conclusions lacòniques, considera Rallé responsable de no haver seguit el "Bando de Guerra" dels sublevats i l'acusa de *"significado izquierdista; actuó en los sucesos de Octubre del año 1934, siendo detenido y procesado; fue dirigente de la Liga Laica; actuaba en las elecciones a favor del Frente Popular; formó parte del patronato escolar que se incautó de las escuelas católicas; formó parte del Ayuntamiento y del Comité, por orden del cual se cometieron muchos atropellos y 50 asesinatos; estaba afiliado a la C.N.T."*.

Els arguments de la fiscalia contra Magí Rallé en el Consell de Guerra celebrat el 22 de maig de 1939 a Barcelona eren idèntics als del resum de la instrucció del jutge Erdozaín, però amb l'afegit de la persecució al jutge Quer, que era la novetat introduïda per la declaració de José Casas. El motiu principal de l'acusació –col·lectiva– era el de rebel·lió militar. Naturalment, les raons dels acusadors eren nul·les, perquè l'Exèrcit no va assumir legítimament els poders de l'Estat, sinó que els va usurpar exercint violència. En aquest procediment sumaríssim d'urgència van ser jutjats altres vint-i-tres detinguts. Per a més escarni, tant a ells, com a la resta d'encausats després de la guerra, se'ls va aplicar el Codi de Justícia Militar de la República. El resultat va ser de sis penes de mort, una d'elles per a Rallé, tres cadenes perpètues, una de vint anys de presó, una de quinze anys, nou de dotze anys i un dia, una de sis anys i un dia i dues absolucions. En resum, la repressió directa de la justícia franquista a Vilafranca va significar l'execució de 19 persones.

La família Rios Rallé conserva dues targetes postals adreçades a Ramona Rallé, filla de Magí, durant les setmanes des seu captiveri. La primera va ser remesa des de la presó de Vilafranca mateix –paradoxalment situada a l'antiga caserna on la República havia allotjat les Escoles Nacionals. La segona targeta procedeix de la presó Model de Barcelona, mentre esperava la celebració del Consell de Guerra, és del mes de maig i hi figura el preceptiu "Arriba España" en l'encapçalament escrit pel pres mateix. En ella demana, gairebé amb angoixa, que els seus fills l'escriguin, i que li facin arribar diners i paper de fumar. Els diners, els podien demanar al seu amic el músic Francesc de Paula Bové o a algun altre amic. En una altra targeta el reu demanava a la mestra de piano Maria Dolors Calvet que continués les classes a la seva filla Ramona mentre ell estigués a la presó, que quan en sortís les hi pagaria. El compromís fou mantingut durant un any.

Mentrestant, la seva dona i els seus fills reunien signatures entre els ciutadans "d'ordre" per intentar influir en el judici. Consta que en van reunir prou per poder demostrar la bonhomia del seu marit i pare, fins i tot la d'un capellà. Però no van servir per frenar el procés, o per evitar les conseqüències fatals. L'aplicació del terror a tort i a dret havia d'aplanar la instal·lació de la nova Espanya.

A les cinc de la matinada del dia 2 d'agost de 1939 Magí Rallé fou afusellat al Camp de la Bota de Barcelona, indret que utilitzaren durant molts mesos els vencedors de la guerra per cometre els seus assassinats "legals". L'acompanyaren en aquests darrers moments dos condemnats més: Emili Esteve i Torres, natural de Piera i veí de Torrelavit, i Antoni Almirall i Gibert, olerdolenc però resident a Vilafranca. Tots ells van ser enterrats a la fossa comuna del cementiri de Montjuïc de Barcelona, coneguda com el Fossar de la Pedrera, on descansen les restes de prop de quatre mil persones executades per la repressió nacionalista espanyola.

El fet que l'actual sistema polític espanyol sigui hereu directe, tot i que amb reformes, del franquisme i dels Principios Fundamentales del Movimiento, ha dificultat en molts casos l'acció legal per situar la memòria històrica en les seves coordenades autèntiques. El franquisme sociològic encara és present en els dos grans partits d'àmbit estatal. Ambdós, i també el Partit Comunista, van imposar l'amnèsia col·lectiva en el seu afany per aconseguir la "reconciliació i la concòrdia", i per donar estabilitat a un sistema del qual són els màxims beneficiaris. El dia 26 de desembre de 2007 va promulgar-se la Llei *"por la que se reconocen y amplían derechos y se establecen medidas en favor de quienes padecieron persecución o violencia durante la guerra civil y la dictadura"*, una llei que barrejava víctimes d'un i altre bàndol, sense tenir en compte que el franquisme va recompensar a bastament les seves i deixava en la misèria les contràries. Al registre municipal de pobres de Vilafranca del Penedès de 1945, hi figura la família de Magí Rallé –que havia perdut el fill petit– sis anys després de la seva mort: Josefa Pedrola exposava a la instància que els ingressos diaris eren de 4,50 ptes. i sol·licitava la seva inclusió en el padró d'indigents a efectes de Beneficència.

Lavern, setembre de 2009